

У статті розглядаються сімейні конфлікти, а також причини насильницької поведінки, що виникають у сімейних взаєминах і їх вплив на розвиток дитини і формування її особистості. Джерел - 14.

Ключові слова: сімейні взаємини, особистість, конфлікт, насильство, ставлення, синдром неповноцінного розвитку, делінквентне батьківство.

Halilov G.

Intrafamily conflict cases and its effects on development of child personality

In the article, the conflicts in the family, the emerging reasons of violent behaviour in bilateral relations and the impacts of that violent behaviour on the development and personality of the child growing-up in that family are reviewed. Sources – 14.

Key words: bilateral relations in the family, personality, the conflict, the violence, a careless attitude, hypotesis of discrepancy, delinquent parentage, incomplete development syndrom.

Халілов Гусейн – Кавказський університет, Баку (Азербайджан)

УДК 159.9

Чайкіна С.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На основі наукових досліджень надано опис особливостей формування особистості молодшого школяра. Розглянуто систему уявлень дитини про себе, особливості «Я»-концепції, а також специфіка формування самооцінки молодших школярів. Джерел - 10.

Ключові слова: особистість, молодший шкільний вік, самооцінка, «Я»-концепція.

Постановка проблеми. Актуальність теми особливості формування самооцінки молодших школярів пов'язана із тим, що, незважаючи на значну кількість досліджень висвітлено недостатньо, хоча є однією з найгостріших проблем, які стоять перед сучасною школою і мають бути вирішені для забезпечення досягнення учнем успіхів. Часто виникають проблеми психологічного характеру. Насамперед, це психологічні труднощі, з якими стикаються молодші школярі. Серед особистісних утворень, що обумовлюють поведінкові та індивідуально-психологічні особливості людини, її взаємини з оточуючими ключове значення належить самооцінці. Формуючись в процесі всієї життєдіяльності особистості, самооцінка, у свою чергу, виконує важливу функцію в її розвитку, виступає регулятором різних видів діяльності та поведінки людини. Від самооцінки дитини залежить характер спілкування, відносини з іншими людьми, успішність його діяльності, подальший розвиток особистості. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень самооцінки, сучасна психологія скоріше свідчить про складність будови і детермінації цього утворення, ніж про достатність накопичених знань.

Саме тому проблема виникнення і розвитку самооцінки є однією з центральних проблем становлення особи молодшого школяра.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Р. Бернс [3], аналізуючи велике число досліджень американських авторів, відзначає, що на межі дошкільного і молодшого шкільного віку відбувається якісний стрибок в розвитку самооцінки. Проте розширювальне тлумачення цього поняття позбавляє виводи конкретності, не дозволяє досить охарактеризувати зміни, що відбуваються. Так, С. Куперсміт називає самооцінкою відношення індивіда до себе, яке складається поступово і набуває звичайного характеру; воно виявляється як схвалення або несхвалення, ступінь якого визначає переконаність

індивіда в своїй самоцінності, значущості. Основним досягненням молодшого шкільного віку в області розвитку образу «Я», на думку С. Хартер, є диференціація та інтеграція уявлень дитини про себе. Поступово самооцінка набуває такі якості, як рефлексивність, диференційованість, стійкість, адекватність. При цьому найбільший вплив на самооцінку дитини надають шкільна успішність і оцінки вчителя, хоча роль батьків на даному віковому етапі також зберігається. Загальна самооцінка як відчуття власної цінності і значущості залишається і в молодшому шкільному віці одним з найважливіших показників психологічного благополуччя дитини. Високий рівень загальної самооцінки допомагає дітям швидше адаптуватися в школі, з більшою легкістю переносити невдачі і долати труднощі (Р. Бернс, S. Harter). Діти, які характеризуються високим рівнем загального самосприйняття, відрізняються і більшою відкритістю, доброзичливістю, вони легше знайомляться з новими людьми і швидше знаходять собі друзів.

На думку М. Розенберга, самооцінка відображає ступінь розвитку у індивіда відчуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного відношення до всього того, що входить в сферу його «Я» Тому, низька самооцінка припускає неприйняття себе, самовідторгнення, негативне відношення до своєї особистості.

Аналізуючи різні методи виміру глобальної самооцінки, Р. Уайлі пише, що принцип простого підсумовування приватних самооцінок, вживаний при побудові діагностичних процедур, є нічим іншим, як проявом теоретичного неуктва, і що мають бути зроблені кроки для обліку значущості пунктів і їх внеску в узагальнену самооцінку.

За думкою А.І. Ліпкіної, [6] самооцінка є ставленням людини до своїх здібностей, можливостей, особистих якостей, а також до зовнішнього світу. Вона може бути, коли думка людини про себе збігається з тим, ким вона в дійсності є. У тих випадках, коли людина оцінює себе необ'єктивно, коли її думка про себе різко розходиться з тим, яким його вважають інші, самооцінка частіше всього буває неправильною, або, як її називають психологи, неадекватною.

Психолого-педагогічні дослідження (С.С. Грецька, М.В. Дубровіна, Л.П. Метельова) показують, що у більшості першокласників спостерігається завищена самооцінка, у випускників початкової школи самооцінка знижується, і ця тенденція зберігається на всіх етапах навчання. Потрібна відповідна теоретична, практична, психологічна підготовка всіх учасників педагогічного процесу: учнів, вчителів, батьків, - що свідчить про необхідність докладного вивчення проблеми.

Щодо, вітчизняних психологів, то такі як, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, С.Л. Рубінштейн, П.Р. Чамата розглядають самооцінку як складову самосвідомості особистості та як продукт її розвитку, породжуваний усією життєдіяльністю людини [2; 4].

У вітчизняній психології проблема самооцінки розробляється переважно в рамках вікової психології. Предметом вивчення та аналізу виявляється процес формування, становлення самооцінки, динаміка її властивостей в онтогенезі. При цьому самооцінка розглядається як один із компонентів, які складають самосвідомість. Яскравим прикладом такого підходу до аналізу самооцінки є дослідження І.І. Чеснокової присвячене вивченню змінам особливостей самооцінки, як одним з компонентів самосвідомості, зокрема в залежності самооцінки особливості від зовнішньої оцінки. Отже, самосвідомість - усвідомлення людиною себе самої як особистості, своїх фізичних сил і розумових здібностей, вчинків і дій, їхніх мотивів і мети, свого ставлення до зовнішнього світу, інших людей і до самого себе.

Аналізуючи дослідження Л.І. Алексеева, Н.Г. Божовіча, А.І. Липкиной Є.В. Черноствісова, слід зазначити, що центральною характеристикою будь-якої особистості є «Я» – концепція [1; 4; 6; 10]. «Я» – концепція, на думку знаменитого психолога І.П. Шахова, це відносно стійка і усвідомлена система уявлень особистості про себе, на основі якої людина будує ставлення до себе і свою взаємодію з іншими людьми. Поняття «Я – концепції» увійшло до словника російського педагога - практика відносно недавно, на

початку 70-х років. Але вивчення цієї психологічної структури велося давно. У роботах американського психолога У. Джеймса, засновника психоаналізу З. Фрейда і його дочки А. Фрейд закладені основи вивчення цього психічного феномену. Цій проблемі в достатній мірі присвячені роботи відомих психологів (І.С. Кон, А.Г. Спіркін, В.В. Столін та ін.) [5; 9].

У літературі, присвяченій «Я»-концепції, можна знайти два її розгорнутих визначення. Перше визначення належить К.Р. Роджерсу [8]. Він стверджує, що «Я»-концепція складається з уявлень про власні характеристики і здібності індивіда, уявлень про можливості його взаємодії з іншими людьми і з навколишнім світом, ціннісних уявлень, пов'язаних з об'єктами і діями, і уявлень про цілі чи ідеї, які можуть мати позитивну чи негативну спрямованість. Таким чином, це – складна структурована картина, яка існує в свідомості індивіда як самостійна фігура або фон і включає як власне «Я», так і відносини, в які воно може вступати, а також позитивні та негативні цінності, пов'язані з якостями і відносинами «Я» – у минулому, сьогоднішньому і майбутньому

У другому визначенні, що належить Р. Стейнсу, «Я»-концепція формулюється як існуюча в свідомості індивіда система уявлень, образів і оцінок, що відносяться до самого індивіду. Вона включає оціночні уявлення, що виникають в результаті реакцій індивіда на самого себе, а також уявлення про те, як він виглядає в очах інших людей; на основі останніх формуються й уявлення про те, яким він хотів би бути і як він повинен себе вести.

У результаті спеціальних досліджень виявлено, що самооцінка дошкільника, учня початкових класів і підлітка суттєво відрізняється рівнем розвитку компонентів (О.А. Белобрикіна, Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін, Д.В. Ольшанський, Л.М. Сулейманова, Г.А. Цукерман). Аналіз розвитку виділених компонентів самооцінки дозволяє зробити висновок про те, що молодший шкільний вік особливо сензитивен для формування самооцінки.

Мета статті - розкрити особливості формування самооцінки молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дитина не народжується на світ з якимось ставленням до себе. Як і всі інші особливості особистості, її самооцінка складається в процесі виховання, в якому основна роль належить сім'ї та школі. Важливе місце у житті молодших школярів займають і взаємини з однолітками. Формування самооцінки триває в шкільні роки: конкретні оцінки вчителів і оточення, успіхи в навчанні, мають сприяти формуванню адекватної самооцінки. Навчальна успішність стає чи не головним критерієм оцінювання особистості школяра. Разом з оцінкою вчителя та батьківським ставленням, навчальна успішність є вагомим чинником формування самооцінки школяра та його соціального статусу.

Самооцінка – це знання людиною самого себе і ставлення до себе в їх єдності. Самооцінка включає в себе виділення людиною власних умінь, вчинків, якостей, мотивів і цілей своєї поведінки, їх усвідомлення та оціночне до них ставлення. Уміння людини оцінити свої сили і можливості, прагнення, співвіднести їх із зовнішніми умовами, вимогами навколишнього середовища, вміння самостійно ставити перед собою ту чи іншу мету має величезне значення у формуванні особистості. Основними засобами і прийомами самооцінки є самоспостереження, самоаналіз, самозвіт, самоконтроль, порівняння.

Найбільш складним утворенням самосвідомості, яке поєднує в собі гностичні і ціннісні компоненти, є «Я»-концепція людини. Вона включає і психологічний автопортрет, і усвідомлення морального змісту свого життя.

«Я»-концепція – не сукупність фрагментальних образів «Я» особистості і оцінок його окремих сторін, а цілісна система поглядів на себе, як на суб'єкта власної життєдіяльності. «Я»-концепція – динамічна система уявлень людини про себе, в яку входить усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних і інших якостей, а також

самооцінка й суб'єктивне сприймання зовнішніх факторів. «Я – концепція» виникає у людини в процесі соціальної взаємодії, як неминучий і завжди унікальний результат психічного розвитку, як відносно стійкий, і в той же час підданий внутрішнім змінам і коливанням, психічний здобуток.

Що ж таке «Я – концепція», яку роль вона відіграє в самооцінці молодших школярів?

«Я – концепція» – це результат, підсумковий продукт роботи самосвідомості [7]. «Я– концепція» – система уявлень людини про саму себе, котра включає три складових.

Перша складова – слова, як правило, прикметники, до яких ми вдаємося для опису особливостей свого характеру, складових якостей особистості. Наприклад, «товариський», «спритний», «сильний», «терплячий» і т.д.

Друга складова – самооцінка, емоційно – афективна оцінка того уявлення, яке ми складаємо про себе.

Третя складова – поведінкова реакція, тобто конкретні дії, які можуть бути викликані образом «Я» і самооцінкою.

На думку Р. Бернса, «Я-концепція» включає в себе такі три складові.

Когнітивна складова «Я – концепції». Уявлення індивіда про самого себе, як правило, здаються йому переконливими думці, чи є вони істинними або помилковими. Описуючи якості людини, ми зазвичай вдаємося до допомоги прикметників: «надійна», «товариська», «сильна» тощо. Все це абстрактні характеристики, які ніяк не пов'язані з конкретною подією або ситуацією. Як елементи узагальненого образу індивіда вони відображають, з одного боку, стійкі тенденції в його поведінці, а з іншого – вибірковість нашого сприйняття. Те ж саме відбувається, коли ми описуємо самих себе: ми в словах намагаємося висловити основні характеристики нашого саме – сприйняття. Їх можна перераховувати до нескінченості, бо до них відносяться будь-які атрибутивні, рольові, статусні, психологічні характеристики індивіда, опис його майна, життєвих цілей і т.п. Всі вони входячи в «Образ Я» з різною питомою вагою – одні представляються індивіду більш значущими, інші – менш. Причому значимість елементів самоопису й відповідно до їх ієрархія можуть змінюватися залежно від контексту, життєвого досвіду індивіда або просто під впливом моменту. Такого роду самоопис – це спосіб охарактеризувати неповторність кожної особистості через поєднання її окремих рис.

Оцінна складова «Я – концепції». Якості, які ми приписуємо власної особистості, далеко не завжди є об'єктивними, і, ймовірно, з ними не завжди готові погодитися інші люди. Бути може, лише вік, стать, зріст, професія і деякі інші дані, які мають достатню незаперечність, не викличуть розбіжностей. В основному ж у спробах себе охарактеризувати, як правило, присутня сильний особистісний, оцінний момент. Іншими словами, «Я – концепція» – це не тільки констатація, опис рис своєї особистості, але і вся сукупність їх оціночних характеристик і пов'язаних з ними переживань. Навіть такі на перший погляд об'єктивні показники, як зростання чи вік, можуть для різних людей мати різне значення, обумовлене загальною структурою їх «Я – концепції».

Поведінкова складова «Я – концепції». Той факт, що люди не завжди ведуть себе у відповідності зі своїми переконаннями, добре відомий. Нерідко пряме, безпосереднє вираження установки в поведінці модифікується або зовсім стримується в силу його соціальної неприйнятності, моральних сумнівів індивіда або його страху перед можливими наслідками. Наприклад, учень, який вважає себе людиною твердим і суворим, не може проявляти подібні якості характеру по відношенню до свого шкільного вчителя.

Можна виділити наступні рівні розвитку самооцінки:

Перший рівень розвитку самооцінки можна назвати процесуально-ситуативним. На даному рівні самооцінки учень не встановлює зв'язку між своїми вчинками і якостями особистості. Він оцінює своє «Я» лише за певними безпосереднім зовнішнім результатами діяльності. У зв'язку з тим, що ці результати не обов'язково адекватні

особових можливостей учня і можуть бути повністю обумовлені збігом зовнішніх обставин, самооцінка має тенденцію до необ'єктивності. Стихійність, випадковість, суперечливість зовнішніх ситуацій сприяє тенденції до нестійкості самооцінки. Самозміна на цьому рівні самооцінки носить характер самовиправлення вчинків, коли дитина, вирішуючи виправитися, не має ще на увазі розвиток властивостей особистості, а має на увазі лише здійснення одних вчинків або відмова від інших.

Другий рівень розвитку самооцінки можна назвати якісно – ситуативним. Для нього характерно те, що учень встановлює прямолінійні зв'язку між своїми вчинками і якостями, тобто вчинення (не вчинення окремого вчинку ототожнює з наявністю (відсутністю) відповідної якості. Дитина не абстрагує якість від вчинку і не усвідомлює, що якість особистості виражається набагато багатше і складніше, ніж окремих акт поведінки. Так як окремих вчинок не обов'язково адекватний ототожнюється з ним якості і може мати випадковий і часом суперечить іншим вчинкам характер, самооцінка на цьому рівні має тенденцію до необ'єктивності і нестійкості. У зв'язку з тим, що дитина ототожнює засвоєння якості з фактором конкретного вчинку, вона схильна обмежувати програму самовиховання окремими розрізненими актами поведінки. Випадкові коливання самооцінки сприяють ситуативності самовиховання.

Третій рівень можна назвати якісно-консервативним. Для нього характерно дозвіл прямолінійних, формальних зв'язків між вчинками і якостями особистості. Якість особистості абстрагується дитиною від конкретного вчинку, виступає в її свідомості як самостійна об'єктивна реальність. Усвідомлення того, що конкретний вчинок не означає засвоєння відповідного йому якості, руйнування прямолінійних зв'язків між ними, недостатня усвідомленість нових складних зв'язків між властивостями особистості і поведінкою призводять до певного відриву у свідомості дитини її внутрішнього світу від безпосередньо практичної поведінки. Головну роль в самооцінці приймає констатація вже досягнутого раніше рівня розвитку властивостей особистості поряд з недооцінкою коректив, внесених в характеристику внутрішнього світу новими змінами в поведінці. У результаті самооцінка має тенденцію до консервативності і недостатньою об'єктивності.

Четвертий рівень можна назвати якісно-динамічним. Він характеризується усвідомленням складних зв'язків між якостями особистості і вчинками. Відрив внутрішнього світу від безпосереднього поведінки долається. Самооцінка має тенденцію до об'єктивності, динамічна у відповідності зі змінами у внутрішньому світі людини і при цьому стабільно відображає реальний рівень розвитку якостей особистості. Самооцінка особистості дається з урахуванням її ставлення до самовиховання. Самовиховання стає цілком усвідомленим, планомірним і активним процесом.

Рівні самооцінки – це послідовно вихідні, послідовно пов'язані між собою щаблі її генезису. Вони якісно специфічні. Кожен генетично більш пізній рівень самооцінки виникає не за допомогою знищення раніше існуючого, а на основі перетворення попереднього. Генетично більш ранні рівні самооцінки в процесі її становлення в перетвореному виді входять у структуру більш пізніх рівнів, і ця багатоступінчастість високих рівнів самооцінки зумовлює складний характер їх функціонування.

Велику роль у формуванні самооцінки молодшого школяра відіграє установка вчителя. Американський психолог Р. Розенталь і Л. Якобсон провели такий експеримент: на початку навчального року переконали вчителів у тому, що від окремих учнів слід чекати великих успіхів лише наприкінці навчального року. Насправді ж учні вибиралися випадково. Перевірка, що була проведена після експерименту, виявила, що вказані учні дійсно покращили свої успіхи в навчанні в більшій мірі, ніж інші діти.

Ці покращення пояснюються очікуваннями вчителів, які, самі цього не підозрюючи, реалізували щодо вказаних учнів певні установки, які проявлялися в спілкуванні, в особливому виразі обличчя, манерах, у всьому тому, що могло передати їх позитивні очікування учням.

Отже, якщо у вчителя сформована установка на низькі результати навчання, то мимоволі реалізуючи її та поєднуючи з нетерплячістю у спілкуванні з учнем, учитель сприяє пониженню самооцінки і реальному погіршенню успішності учня. Великий вплив на формування самооцінки має оцінна діяльність вчителя: оцінка в журналі і вербальна оцінка. Самооцінка школяра в основному орієнтована на оцінки, що виставляються в журнал. Однак і вербальна оцінка може відігравати домінуючу роль у формуванні самооцінки. Це пов'язано з лабільністю, емоційною забарвленістю, дохідливістю мови вчителя.

Але формування у дитини певного кола цінностей відбувається, звичайно, не тільки в школі. Дитина черпає їх з книг, з бесід зі своїми близькими, таких джерел інформації, як радіо і телебачення.

Велике значення в становленні самооцінки й особистості дитини має стиль сімейного виховання, прийняті в сім'ї цінності.

Можна виділити три стилі сімейного виховання: демократичний, авторитарний, потурання (ліберальний). При демократичному стилі, насамперед, враховуються інтереси дитини. Це стиль «згоди»; при авторитарному стилі батьками нав'язується свою думку дитині – стиль «придушення»; при потуранньому стилі дитина надається сама собі. Молодший школяр бачить себе очима близьких дорослих, які виховують його. Якщо оцінки та очікування в сім'ї не відповідають віковим та індивідуальним особливостям дитини, його уявлення про себе здаються спотвореними.

Від умов виховання в сім'ї залежить адекватне і неадекватне поведінка дитини. Діти, у яких занижена самооцінка, незадоволені собою. Це відбувається в сім'ї, де батьки постійно засуджують дитину, або ставлять перед нею завищені завдання. Дитина відчуває, що вона не відповідає вимогам батьків. Неадекватність також може проявитися у дітей із завищеною самооцінкою. Це відбувається в сім'ї, де дитину часто хвалять, і за дрібниці і досягнення дарують подарунки (дитина звикає до матеріальної винагороди). Дитину карають дуже рідко, система вимог дуже м'яка.

Адекватне уявлення – тут потрібна гнучка система покарання і похвали. Виключається захоплення і похвала при ньому. Рідко даруються подарунки за вчинки. Не використовуються крайні жорсткі покарання. У сім'ях, де ростуть діти з високою, але не з завищеною самооцінкою, увага до особистості дитини (її інтересам, смакам, стосунків із друзями) поєднуються з достатньою вимогливістю. Тут не вдаються до принизливим покаранням і охоче хвалять, коли дитина цього заслуговує. Діти з заниженою самооцінкою (не обов'язково дуже низькою) користуються більшою свободою, але ця свобода, по суті, – безконтрольність, слідство байдужості батькам до дітей і один до одного.

Висновки. Від самооцінки школяра залежить характер його спілкування, відносини з іншими людьми, успішність його діяльності, подальший розвиток його особистості. Адекватна самооцінка дає дитині моральне задоволення. Самооцінка, особливо здібностей і можливостей особистості, виражає певний рівень домагань, визначається як рівень завдань, які особистість ставить перед собою в житті і до виконання яких вважає себе здатною. Рівень домагань дитини і, отже, характер її самооцінки яскраво виявляються в різних ситуаціях вибору, як у важких життєвих ситуаціях, так і в повсякденній діяльності, в громадській роботі. Позитивна самооцінка – основа життєвого успіху дитини.

Література

1. Алексеев Н.Г. Методология рефлексии концептуальных схем деятельности, поиска и принятия решения / Н. Г Алексеев. –Новосибирск : АН СРСР, 1991.

2. Ананьев Б.Г. «Развитие детей в процессе начального обучения и воспитания» / Б.Г. Ананьев // Проблемы обучения и воспитания в начальной школе. – М., 2000. – с. 221.
3. Бернс Р. Развитие «Я – концепции» и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 2006.
4. Божович Л.И. «О некоторых проблемах и методах изучения личности школьника» / Л.И. Божович // Вопросы психологии личности школьника. – М., Просвещение, 2008.
5. Кон И.С. Открытие «Я» / И.С. Кон. – М., 1978.
6. Липкина А.И. «Педагогическая оценка и ее влияние на формирование личности неуспевающего школьника» / А.И. Липкина // Психологические проблемы неуспеваемости школьников. – М., 1991. – С. 132–157.
7. Психологический словарь. - М., 1997.
8. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994.
9. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание / А.Г. Спиркин. – М., 1972.
10. Черноствитов Е.В. Личность и ее окружение / Е.В. Черноствитов. – М. : Крон, 1996.

References

1. Alekseev N.G. Metodologiya refleksii kontseptual'nyh shem deyatel'nosti, poiska i prinyatiya resheniya / N. G Alekseev. –Novosibirsk : AN SRSR, 1991.
2. Anan'ev B.G. «Razvitie detey v protsesse nachal'nogo obucheniya i vospitaniya» / B.G. Anan'ev // Problemi obucheniya i vospitaniya v nachal'noy shkole. – М., 2000. – s. 221.
3. Berns R. Razvitie «Ya – kontseptsii» i vospitanie / R. Berns. – М. : Progress, 2006.
4. Bozhovich L.I. «O nekotoryh problemah i metodah izucheniya lichnosti shkol'nika» / L.I. Bozhovich // Voprosy psihologii lichnosti shkol'nika. – М., Prosveschenie, 2008.
5. Kon I.S. Otkrytie «Ya» / I.S. Kon. – М., 1978.
6. Lipkina A.I. «Pedagogicheskaya otsenka i ee vliyanie na formirovanie lichnosti neuspevayushego shkol'nika» / A.I. Lipkina // Psihologicheskie problemi neuspevaemosti shkol'nikov. – М., 1991. – S. 132–157.
7. Psihologicheskii slovar'. - М., 1997.
8. Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiyu. Stanovlenie cheloveka. – М. : Progres, 1994.
9. Spirkin A.G. Soznanie i samosoznanie / A.G. Spirkin. – М., 1972.
10. Chernosvistov E.V. Lichnost' i ee okruzhenie / E.V. Chernosvistov. – М. : Kron, 1996.

Чайкина С.В.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ САМООЦЕНКИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

На основе научных исследований предоставлено описание особенностей формирования личности младшего школьника. Рассмотрена система представлений ребенка о себе – особенности «Я»-концепции, а также специфика формирования самооценки младших школьников. Источников – 10.

Ключевые слова: личность, младший школьный возраст, самооценка, «Я - концепция».

Chaikina S.V.

FEATURES OF THE FORMATION OF SELF-ASSESSMENT OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Based on the research provided a description of specific formative younger student. We consider the system of the child's own - especially the "I"-concept, as well as the specifics of the formation of self-esteem younger students. Sources - 10.

Key words: personality, primary school age, self-esteem, "I - concept".

Чайкіна Світлана Вікторівна – здобувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

УДК 159.9

Чернікова А. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ ТА ЕГОЦЕНТРИЗМУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті розглянуто особливості прояву сором'язливості та егоцентризму у юнацькому віці. Проаналізовано теоретичні основи дослідження сором'язливості та егоцентризму в юнацькому віці. Виявлено, що сором'язливість як правило супроводжується негативними переживаннями почуття самотності, тривожності і депресії. На підставі теоретичних досліджень визначено, що відзначається зв'язок сором'язливості з такими властивостями характеру як боязкість, нерішучість, незручність, тривожність, схильність до сумнівів, страхів, тужливість, недовірливість, емоційна нестійкість, високий самоконтроль поведінки, інтровертованість, залежність, конформність та ін. Показано, що позитивний прояв егоцентризму полягає в збалансованому механізмі психологічного захисту особистості в критичні, кризові періоди її розвитку. Негативними наслідками егоцентризму є ригідність мислення, егоїзм, індивідуалізм. Джерел -6.

***Ключові слова:** егоцентризм, сором'язливість, життєві перспективи, юнацький вік, самосприйняття, самооцінка, рефлексія.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми дослідження сором'язливості і егоцентризму в ранньому юнацькому віці полягає в тому, що саме даний віковий період характеризується підвищеним рівнем їх прояву. У цьому віці посилюється схильність до сором'язливості, егоцентризму, знижується стійкість образу "Я" й суттєво змінюється самооцінка деяких якостей. Юнаки частіше відчувають депресивні стани, причому у дівчат це виражено значно сильніше, ніж у хлопців.

Сором'язливість накладає відбиток на різні аспекти життя людини. При цьому розвиток особистості в юнацькому віці припускає розширення кола спілкування, світогляду, а поведінка сором'язливого юнака позбавляє його соціального і міжособистісного спілкування. Це може призводити до замкнутості і самотності, що в свою чергу підвищує рівень тривожності і призводить до розвитку невротичних розладів.

Юнацький вік етап формування самосвідомості і власного світогляду, етап прийняття відповідальних рішень, а завершальною ланкою у формуванні самосвідомості, на думку І. І. Чеснокової, є саморегуляція.

На даному віковому етапі юнаку важливо набути досвіду прийняття самостійних рішень, наполегливості в їх реалізації, відповідальності за наслідки власних дій, визначення життєвих планів, висування цілей і способів їх досягнення, адекватних його здібностям, можливостям, соціальним умовам. У цей час юнаки і дівчата включені в широку мережу соціальної і міжособистісної взаємодії. Сором'язливість як особистісна риса несе безліч труднощів у їх здійсненні, заважає людині відчувати себе повноцінною особистістю, перериває контакти, провокує розвиток комплексу хронічних переживань (дратівливості, туги, провини, самотності, страху, тривоги, сорому та ін.). У зв'язку із цим важливим аспектом представленої наукової проблематики є контекст, що дозволяє акцентувати увагу на особливості проектування життєвих перспектив сором'язливою людиною в юності.